

ne ait söz varlığının fiillere ve isimlere getirilen eklerini de kolayca görebilmek mümkündür.

Kısaca, Eski Türkçenin söz varlığının tersten sıralanmış bu bölümü bize, kelime sonlarında hangi seslerin bulunduğunu ve kelimelere ekler getirildiğinde, kelime sonlarında ve ek başlarında hangi seslerin değiştiğini; hangi eklerin, ne türlü kelimeler türettiğini belirlememizi sağladığı gibi, söz dizimi konusunda da, düz sıralanmış bölümde tamlayanlarına göre verilmiş birleşik yapılara, tamlananlarına göre de ulaşmamızı sağlamaktadır.

Araştırmacı, eserinin “Sonuç” bölümünde, *Drevnetyurkskiy Slovar*’dan hareketle Eski Türkçe dönemine ait söz varlığının toplam 22919 olduğunu, bunlardan 6900’ünü fiillerin; 16019’unu da isimlerin oluşturduğunu ve bu anlamdaki dil öğelerinin %74’ünün Türkçe kökenli olduğunu söylemektedir. Çalışmada bir de “Öneriler” kısmı yer almaktadır. Bu bölümde de Eski Türkçe dönemiyle ilgili yapılacak çalışmalara bazı teklifler sunulmaktadır.

Alanında bir boşluğu doldurduğuna inandığımız bu eserin Eski Türkçe dönemiyle ilgili inceleme yapan araştırmacılara faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Osman KABADAYI

Liliya İbrahimova, TÖRKİ HALIKLAR İCATINDA “ÇURA BATTIR” DASTANI, Kazan 2002.

Türk toplulukları, 1552 yılında Kazan’ın Rusların hakimiyeti altına girmesiyle birlikte büyük yıkımların yaşanacağı, yeni bir döneme ayak basmıştır. Çarlık Rusyası, öncelikle İdil-Ural bölgesini ardından da tüm Türkistan’ı yavaş yavaş işgal etmeye başlamış, sınırlarına dahil ettiği bölgelerdeki halkı kendisine bağlayabilmek için de misyonerler vasıtasıyla yoğun bir Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma faaliyetine girişmiştir. Çoğunluğu Müslüman olan Türk topluluklarını Hıristiyan yapma, dolayısıyla Ruslaştırma politikası, uzun yıllar çeşitli yönetimlerin farklı uygulamalarıyla devam edip gitmiştir. Türklere karşı kimi bölgelerde sert kimi bölgelerde daha yumuşak tedbirler olarak başarıya ulaşmayı hedefleyen Ruslar, istediklerini yerine getirenlere siyasi, ekonomik her türlü kolaylığı göstermişler, politikalarına aksi davranışta bulunanlara ise hoşgörülü olmamışlardır (Zenkovsky 2000). Çarlık Rusyası’nın açmış olduğu Rusça

eğitim veren okulların başarılı olmadığını, zorla din değiştiren yerli halkın göstermelik Hristiyan olduğunu, imparatorluk içindeki yabancı toplulukların kendi inançlarına ve değerlerine sıkı sıkıya bağlı olduklarını görmesi çok da kolay olmamıştır.

Çarlık Ruyası'nın son dönemlerinde ortaya çıkan ve sömürge topluluklara uygulanmak üzere hazırlanmış olduğu eğitim politikası ile hem Çarlık hem de Sovyet dönemine daha da önemlisi Türkoloji araştırmalarına damgasını vuran Nikolay İvanoviç İlminskiy, Türk dünyasının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. İlminskiy, Çarlığın içine düştüğü çaresizliğe son verdiği gibi o zamanlar düşünmesi bile imkansız olan büyük bir uluslar topluluğunun da temellerini atmıştır. İlminskiy'in eğitim politikasının en dikkat çekici yönü, bütün Türk topluluklarını ayrı birer ulus haline getirme amacını gütmesidir. Böyle bir gayeyi de İlminskiy, Türklük bilimi vasıtasıyla gerçekleştirmiş, dolayısıyla Türklük bilimi çalışmalarını da kendi politikası bu doğrultusunda şekillendirmiştir (Aça 2004). İlminskiy'in eğitim programının uygulanmasıyla Türk topluluklarının kullanmakta oldukları şiveler, yazı dili olarak belirlenerek birer dil hüviyeti kazanmış, yüz yıllar boyunca ortak bir kaynaktan beslenen Türk topluluklarının kültürleri suni farklılıklarla ayrıştırılmış sonuçta bütün topluluklara yeni birer "kimlik" verilmiştir.

Kısaca temas ettiğimiz bu tarihi olaylar, Rusya'da yapılan Türklük biliminin tek bir amaç için, Türk toplulukları ayrıştırmak için kullanılması'nın ilk adımını teşkil etmektedir. Sovyet döneminde imal edilen yeni uluslarda gerçekleştirilen Türkoloji çalışmaları, suni kimliklerin içini doldurmak amacıyla yapıldığı gibi özellikle Türk toplulukları arasındaki ortaklıklara atıf yapması istenmemiştir. Tatarlık, Türkmenlik, Kazaklık gibi yapay kimlikleri yerleştirmek için Türkoloji çalışmalarında da ısrarla bu isimler bir ulus adımı gibi zikredilmiştir. Bütün bunların sonucunda etkilerini bugün de güçlü bir şekilde hissettiren bu ayrıştırma politikalarında Türklük bilimi çalışmaları aktif bir şekilde kullanılmıştır (Aça 2003). Bu yazımızda yukarıda bahsettiğimiz politikaları görmüş, bu olaylara adeta başkentlik yapmış olan Kazan'da Liliya İbrahimova tarafından hazırlanmış Çora Batır Destanı ile ilgili bir çalışmayı tanıtacağız.

Tataristan İlimler Akademisi G. İbrahimov Enstitüsü Halkbilimi Bölümü'nün araştırmacılarından olan Liliya İbrahimova'nın 1992 yılında Kazan'da yayımlanan *Törki Halıklar İcatında "Çora Batır" Dastanı* adlı çalışması başlığı ve kullandığı yöntemi ile dikkat çekmektedir. Genellikle Türk toplulukları arasındaki farklılıkları büyütmeyi hedefleyen Rus Türklük bilimi araştırmalarında kullanılan çalışma yöntemi bu kitapta aynen

uygulanmamıştır. Yazar, 16. yüzyılda Kazan Hanlığı'nda vuku bulan tarihi olayların yansıması olarak değerlendirdiği Çora Batır Destanını sadece Tatar Türkleri arasından tespit ettiği metinlerle değil, aynı zamanda Başkurt, Nogay, Kazak, Kırım, Türkmen ve Azerbaycan Türklerinden almış olduğu metinleri ve bilgileri de dikkate alarak değerlendirmiştir. İbrahimova'nın çalışmasını farklı kılan bir diğer nitelik ise Çora Batır destanının incelenme aşamasında Türk destancılık geleneğinin ortak eserlerinden, hemen bütün Türk topluluklarınca tanınan destan ve destan özellikleri taşıyan anlatılar olan Oğuz Kağan Destanı, Dede Korkut Hikayeleri, Alpamış Destanı, Kozı Körpeş-Bayan Sulu gibi yaratmalardan da faydalanılmış olmasıdır.

Eser; "Kiriş Süz", "I. Kazan Hanlığı Tarihinde Çura Narık Uğlı", "II. Tatar hem Başka Törki Halıklarının Çura Batırğa Bağışlangan Dastanları", "Yomgak", "Kuşımta" ve "Şartlı Bilgiler" gibi bölümlerden oluşmaktadır.

"Kiriş Süz" bölümünde yazar, destanla tarih ilişkisi üzerinde kısaca durarak toplumun tarihi ile epik mirası, geleneği arasında çok sıkı bir bağın bulunduğunu, destanın gerçek anlamda tarih olmadığını, ancak tarihten de bağımsız olamayacağını belirtmiştir. Çora Batır Destanındaki kahramanın Kazan'da yaşamış olan Çura Narık adlı kişi ile bağlantısını ilk cümlelerinde zikretmiştir. Kazan Hanlığı dönemindeki facia olarak nitelendirdiği olayların sonucu olarak görülen Çora Batır Destanının sadece Tatar Türkleri arasında değil, Başkurt, Nogay, Kazak, Türkmen, Azerbaycan, Kırım Türkleri arasında da bilindiğini ve bu metinlerin de çalışmaya dahil edildiği yazar tarafından bu bölümde söylenmektedir. İbrahimova, çalışmasında kullandığı Çora Batır Destanının varyantlarına ait bilgileri de verdiği "Kiriş Süz" bölümünü, çalışmasının asıl amacının incelenen destanın versiyon ve varyantlarını sunmak olduğunu da belirterek sonuçlandırmıştır.

Çora Batır'ın tarihi bir şahsiyet olan Çura Narıkov'la bağlantısını araştırıldığı "I. Kazan Hanlığı Tarihinde Çura Narık Uğlı" adlı bölümde Çura Narıkov'un tarihi belgelerle izlenebilen faaliyetleri irdelenmiş, bu şahsın yaptıkları ile destan kahramanı olan Çora Batır'ın destandaki faaliyetleri arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Çura Narıkov'un 16. yüzyılın başlarında yaşamış bir devlet adamı olduğu ve zaman zaman Moskova'ya gidip geldiği şeklinde bilgiler verildiği gibi Çura isminin bu dönemlerde Tatar Türkleri arasında çok meşhur olduğu, en çok kullanılan isimler arasında yer aldığı da eklenerek Çora Batır Destanı doğrudan tarihi bir şahsiyet olan Çura Narıkov'a bağlanmamıştır. Bu destanın tarih-

le bağlantısının çok güçlü olduğu, belki de Çura Narıkov'un şahsında oluşturulduğu, ancak kesin olanın Çora Batır Destanının güçlü bir destancılık geleneğinden geldiği söylenerek bu bölüm sonuçlandırılmıştır.

İbrahimova'nın çalışmasının destan incelemesi açısından önemli olan bölümü "II. Tatar hem Başka Törki Halıklarının Çura Batırğa Bağışlangan Dastannarı" adını taşımaktadır. Bu bölümde Tatar, Kırım, Nogay ve Kazak Türkleri arasında yayılma imkanı bulan Çora Batır'ın varyantları üzerinde inceleme ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Küçük alt başlıklar halinde ele aldığı bu varyantlar hakkında öncelikle üzerinde yapılan çalışmaları kısaca tanıtan yazar, çalışmasında kullandığı varyantların da kim tarafından tespit edildiğine ve yayımlandığına dair bilgiler de vermiştir. Çalışma konusu edilen her bir varyant, diğer varyantlarla ve meşhur Türk destanları olan Oğuz Kağan, Manas, Alpamış, hatta halk hikâyesi olan Âşık Garip gibi anlatılarla da mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Çora Batır'ın doğumu, ad alması, iyi bir ata sahip olması, avları, yardımcı kahramanları gibi hususlar inceleme konusu olan konular arasındadır.

Çalışmanın sonuç kısmını oluşturan "Yomgak" bölümünde özellikle birinci bölümde üzerinde durulan destanın tarihle bağlantısı hakkında verilmiş olan bilgilerin özeti yapılmıştır. Bu destanın Tatar, Kırım, Nogay, Kazak Türkleri arasında da bilindiği, destan kahramanı ile tarihte bilinen Çura Narıkov arasında güçlü bir bağ bulunduğu ifade edildiği gibi Çora Batır, Kazan'ın bağımsızlığı için mücadele eden bir halk kahramanı olarak nitelendirilmiştir.

"Kuşımta" bölümünde Çora Batır Destanının dört varyantı verilmiştir. Bu varyantlardan üçü Tatar versiyonuna, birisi de Kazak versiyonuna aittir. Eser, varyantlarla ilgili bir listenin verildiği "Şartlı Bilgiler" kısmı ile sona ermektedir.

Sonuç olarak, Liliya İbrahimova'nın bu çalışması gerek başlığı gerekse içeriği ile Anadolu sahasında yapılan Türklük bilimi araştırmalarına yakınlaşmaktadır. Çora Batır Destanının sadece Tatar Türkleri üzerinden değerlendirilmemesi, diğer Türk topluluklarındaki şekillerinin de dikkate alınması ve bütüncül bir Türk destancılık geleneğinin kabul edilmiş olması bu çalışmayı farklı ve değerli kılmaktadır. Çora Batır gibi yakın tarihle güçlü bağları olan bir destanın Türk destancılık geleneği içinde konumlandırılması, destanın muhtevastaki pek çok unsurun Oğuz Kağan, Manas ve Alpamış gibi destanlarla da benzerlik arz ettiğinin söy-

lenmesi Tatarlık, Kazaklık, Türkmenlik gibi sanal kimliklerin beslenmesine ve gelişmesine hizmet etmemektedir.

Halil İbrahim ŞAHİN

Kaynaklar

Aça, Mehmet (2003). *Orta Asya'da Uluslaşma Süreci ve Türkiyat Araştırmalarında Rus İlimskiy ve Ardıllarının Rolü, Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 23-68.

Aça, Mehmet (2004). *Nikolay İvanoviç İlimskiy, Biyografi Analiz*, 10, Nisan-Mayıs 2004, 50-54.

Zenkovsky, Serge A. (2000). *Rusya'da Türkçülük ve İslâm*, Çev.: Ali Nejat Ongun, Ankara: Günce Yayıncılık.